Марағлы китаб

„Илләрин төһфәси“

Көркәмли шаир, драматург, јазычы вә маарифпәрвәр Абдулла Шаиг әдәбијјатымызда истеʼдадлы тәрҹүмәчи кими дә танынныр. Әсримизин әввәлләриндә Сабир, Сәһһәт вә башга сәнәткарларла бирҝә әсл тәрҹүмә мәктәби јарадан А. Шаиг ән чох рус әдәбијјаты илә марагланырды. Пушкинин вә Лермонтовун романтик поезијасы, Некрасовун реализми, Крыловун езоп манерасы, Турҝеневин вә Толстојун һәјати романлары, Белинскинин ҹәсарәтли гәләми, Горкинин вә Мајаковскинин мүбариз чағырышлары А. Шаиг үчүн доғма вә әзиз иди. Одур ки, әдиб рус әдәбијјатындан тәрҹүмә мәсәләси илә мүнтәзәм мәшғул олур, онун ҝөзәл нүмунәләрини Азәрбајҹанда јајмагла, халгымызын инкишафына, маарифләнмәсинә чалышырды.

Бүтүн бунлар тәрҹүмә тарихимизи, Азәрбајҹан—рус әдәби әлагәләримизи зәнҝинләшдирмәкдә, әдәбијјатымызда халглар достлуғу идејасынын мөһкәмләнмәсинә вә Шаиғин өзүнүн бир сәнәткар кими пүхтәләшмәсинә дә көмәк едирди. А. Шаиғин узун мүддәт рус әдәбијјатындан етдији тәрҹүмә, тәбдил вә иғтибасларыны топлајыб, ајрыча китаб шәклиндә бурахмаға чохдан еһтијаҹ дујулурду. Мүәллимә Тамилла Хәлилова белә бир хејирхаһ иши өз өһдәсинә ҝөтүрмүш вә баша чатдырмышдыр. О, А. Шаиғин инғилабдан әввәл вә совет дөврүндә ајры-ајры мәтбуат органларында чыхмыш тәрҹүмә вә иғтибасларыны топламыш вә китаб шәклиндә тәртиб етмишдир. Бу ҝүнләрдә «Илләрин төһфәси» ады алтында һәмин китабы «Ҝәнҹлик» нәшријјаты (редактор Ә. Мирәһмәдовдур) чапдан бурахмышдыр.

Т. Хәлилова А. Шаиг јарадычылығына бәләддир. Тәртибчи китаба јаздығы мүгәддимәдә А. Шаигдән камил бир тәрҹүмәчи кими сөһбәт ачыр, ону тәрҹүмәјә сөвг едән сәбәбләрә тохунур, бир нөв охучуну әдибин тәрҹүмәчилик фәалијјәтинин үмуми мәнзәрәси илә таныш едир, бу тәрҹүмәләрин әдәби-мәдәни әлагәләримиздәки әһәмијјәтини нәзәрә чатдырыр.

А. Шаиғин рус әдәбијјатындан тәрҹүмәси И. А. Крыловла башланыр. Өз садәлији вә ибрәтамизлији илә Шәрг вә классик Азәрбајҹан јазычыларынын һәјати тәмсилләрини хатырладан Крыловун әсәрләри Шаиғин мәгсәд вә мәрамына ујғун иди. Шаиг һәлә Хорасанда охујаркән онун «Сазәндәләр», «Гурд вә пишик», «Ики өкүз», «Мејмун вә ҝөзлүк» тәмсилләрини фарс дилинә тәрҹүмә етмишди. Сонралар о, «Јарпаглар вә көкләр», «Чалғы», «Һөрүмчәк вә ары», «Гартал вә тојуглар», «Арылар», «Гурд ит дамында», «Јаланчы», «Чырчырама вә гарышга» вә саир тәмсилләрини Азәрбајҹан дилинә тәрҹүмә етмишдир. Бунлардан бәʼзиләри һәлә инғилабдан әввәл А. Шаиғин өзүнүн тәртиб етдији дәрсликләрә салынмышдыр, бәʼзиләри исә совет дөврүнүн мәһсулудур. Крыловдан данышанда һәмишә 1944-ҹү илдә вәфатынын 100 иллији мүнасибәтилә азәрбајҹанлы мүтәрҹимләр арасында кечирилән мүсабигәдә А. Шаиғин ән јүксәк мүкафата лајиг ҝөрүлмәсини фәрәһлә хатырлајырыг.

Китабда А. С. Пушкинин «Гыш јолу», «Гыш ҝечәси», «Дајә», «Дустаг», М. Ј. Лермонтовун «Гачаг» вә «Јелкән» шеʼрләринин тәрҹүмәси верилмишдир. «Гыш јолу» шеʼрини 1912-ҹи илдә А. Сәһһәт дә тәрҹүмә етмишди. Сәһһәтин тәрҹүмәси мәʼна дәринлији илә сечилирди. Шаиғин тәрҹүмәсиндә исә һәм дә ширин лиризм дујулур.

Некрасов шеʼрләриндәки вәтәндашлыг һиссләринин тәрәннүмүнә һејран олан Шаиг онун «Бичилмәмиш әкин», «Шахта», «Ишдән сонра», «Шаир вә вәтәндаш» әсәрләрини һәвәслә тәрҹүмә етмишдир. Китабда верилән бу дөрд әсәр хүсусилә «Шаир вә вәтәндаш» поемасындакы вәтәнә, халга дәрин мәһәббәт Абдулла Шаиғин тәрҹүмәсиндә реалист бојаларла ифадәләнир. Ҹәсарәтлә демәк олар ки, бу әсәр рус әдәбијјатындан Азәрбајҹан дилинә едилән ҝөзәл тәрҹүмәләрдәндир. Поемадакы:

> «Сән шаир олмаја
> билләрсән, анҹаг—
> Вәтәндаш олмаға бил ки,
> борҹлусан»,—

сөзләри тәрҹүмәдә дә оржиналда олдуғу кими һикмәтлидир.

А. Шаиғин јарадычылығына һөрмәтлә јанашдығы сәнәткарлардан бири дә Максим Горки иди. Әдиб өзү дә еʼтираф едирди ки, «бир јазычы кими мәни пролетар һәјаты илә марагландыран Максим Горки олмушдур». О, Горкинин «Шаһин нәғмәси» вә «Фыртына гушу» адлы инғилаби романтик руһлу һекајәләрини тәрҹүмә етмишдир. А. Шаиг «Шаһин нәғмәси» һекајәсинин гајәсини Азәрбајҹан дилиндә дә романтик үслубда верә билмишдир. «Сүрүнмәк үчүн јаранмыш оланлар учмазлар» ифадәси тәрҹүмәдә дә афоризм тәʼсири бағышлајыр.

Китабда бәʼзи ғүсурлар да вардыр. Тәртибчи «Илләрин төһфәси»ндәки тәрҹүмәләри шеʼр, нәср вә драматурҝија башлығы алтында груплашдырыб. Лакин бунлар бүтөвлүкдә А. Шаиғин рус әдәбијјатындан тәрҹүмә, тәбдил вә иғтибасларынын сијаһысыны тамамламыр. Нәср бөлмәсиндә А. Шаиғин А. Чеховдан тәбдил етдији «Диләнчи» һекајәси исә сәһвән тәрҹүмә кими тәгдим олунмушдур. М. Горкинин «Фыртына гушу» һекајәсинин тәрҹүмәси нәдәнсә китаба дүшмәмишдир.

Шеʼр бөлмәсиндә Крыловун отуз дөрд тәмсилинин тәрҹүмәси верилмишдир. Бунлар әсасән 1944-ҹү илдә Крыловун вәфатынын јүз иллији мүнасибәтилә бурахылмыш «Сечилмиш тәмсилләр» мәҹмуәсиндән ҝөтүрүлмүшдүр. Тәртибчи А. Шаиғин Крыловдан етдији башга тәрҹүмәләрини исә ахтармамышдыр. «Интизар», «Јашыл сандыгча» вә саир әсәрләрини бураја салынмамасы тәәссүф доғурур.

Драматурҝија башлығы алтында верилән «Данышан кукла», «Интиғамчы хоруз», «Кимдир һаглы?» вә «Он ики ај» әсәрләрини тәртибчи иғтибас вә бәнзәтмәләр кими тәгдим едир. Әслиндә исә бунларын һеч бири бәнзәтмә дејил. «Данышан кукла», «Интиғамчы хоруз» вә «Кимдир һаглы?» иғтибас, «Он ики ај» исә тәрҹүмәдир.

Әсримизин әввәлләриндә әдәбијјатда иғтибас вә тәбдилә хүсуси диггәт јетирилирди. Јазычылар сечдикләри әсәри милли мәишәтлә, адәт вә онʼәнә илә бағлајыр, сурәтләри белә дәјишдирдиләр. Бу, бир тәрәфдән һәмин әсәрин өјрәнилиб јајылмасыны асанлашдырыр, диҝәр тәрәфдән дә дәрслик вә ушаг әсәрләринин аз олдуғу бир вахтда јени типли мәктәбләр үчүн фајдалы дәрс васитәси кими гаршыланырды. Тәсадүфи дејилди ки, о дөврдә тәкҹә Л. Н. Толстојун әллијә јахын кичик әсәри иғтибас вә тәбдил едилмишди. А. Шаиғин дә бу ҹүр тәбдил вә иғтибаслары аз дејилдир. Бунлары, хүсусилә «Чобан», «Ушаг вә бәнөвшә» кими әсәрләри, «Мәктәб» журналында дәрҹ едилмиш тәбдил вә иғтибаслары да «Илләрин төһфәси» китабына салмаг лазым иди.

«Илләрин төһфәси» севимли јазычымыз А. Шаиғин адындан охучулара јени төһфәдир. Арзумуз будур ки, китабын ҝәләҹәк нәшрләриндә ҝөстәрилән чатышмазлыглар нәзәрә алынсын.

Әфлатун МӘММӘДОВ,
филолоҝија елмләри намизәди.